

Prof. Dr. A. A. Verveen

Ik doe proeven op dieren

Ik ben gefascineerd door dieren (inclusief de mens):
wat ze *doen*
hoe ze zijn gebouwd
en hoe ze werken

Als jongen — in Indonesië — kookte ik de koppen van vissen schoon en zette de botjes weer in elkaar. Een heidens werk door de vele botjes. Ik had er een tweede kop voor nodig: gekookt maar intact. Pas door de schone botjes van de éne kop te vergelijken met die in de complete, lukte de reconstructie.

Van dode dieren conserveerde ik de huid en het geraamte.

En in de tuin hield ik de vreemdste beesten: kat-achtige dieren, vogels, bijen, vissen en slangen:

vooral slangen (géén giftige). Ik ontdekte, dat ze mak werden als ik veel met ze speelde, wat ik systematisch deed. Wanneer ze net gevangen waren gebruikte ik leren (fiets-) handschoenen, maar natuurlijk werd ik nogal eens gebeten; dat hoorde erbij.

Ik bewonder nog steeds mijn ouders: zij vonden dat allemaal maar goed. Ook dat de makke slangen — zo'n 2 meter lang — door het huis banjerden. Per slot van rekening was ik pas 7 toen ik met die slangen begon; en er waren in ons gezin nog 3 kinderen na mij.

Het dood-maken van dieren vond ik ellendig en afgrijselijk. Dat vind ik nog. Als er kippen of eenden werden geslacht, of vissen, liep ik altijd weg. Ik kon dat niet aanzien. Maar ik verzamelde óók insecten en andere geleedpotige dieren. Die maakte ik wél dood, zelf: ik verdoofde en doodde ze met ether. Dat ging altijd razendsnel: één druppel ether dood (behalve schorpioenen, die konden vreemd genoeg erg goed tegen ether).

Voor mij maakte — en maakt — het al-het-verschil-van-de-wereld uit, of een dier *leeft* of dat het *dood* is.

Ik heb geen enkel bezwaar tegen:

het snijden in	}	een <i>dood</i> dier of delen daarvan.
het ontleden van		
het eten van		
en het experimenteren op		

Een kop-lóós dier, ook al bewoog het lichaam nog, was voor mij al: een dóód dier!

Toen ik op een dag uit school kwam, vond ik op de weg een mooie gifslang liggen. Dood, want iemand had daar juist de kop van afgeslagen. Ik nam het beest mee om de huid te bewaren. Het dode dier was nog erg levendig. Dus stopte ik het thuis eerst in een kist (van boven open) om af te sterven.

Ik herinner mij nóg, dat ik éérst met grote verbazing en toen met studie heb zitten kijken naar wat dat kop-loze beest nog kon doen:

Wanneer ik met mijn hand tegen de kist bonkte, dan rolde het zich op en schóót vervolgens uit; nèt als een levende wilde slang.

In 1941 kwam de oorlog met Japan — met voor ons de splitsing van het gezin: vader de gevangenis in, moeder en kinderen naar de concentratie-kampen. Eerst nog samen, maar al gauw werd ik in een werkkamp/jongens-mannen-kamp gestopt, en later in wéér een ander kamp. Alles bij elkaar heb ik daar van mijn 11e tot mijn 15e in gezeten.

Wij kregen weinig te eten en hadden steeds honger. Voor een extra broodje sjouwde je lijken. Ik moest nu dieren doden, zowel zelf als 'in commissie'. Wij aten alles wat we te pakken konden krijgen: slakken, slangen en ratten, honden en katten. De slakken doodde je, snel, door ze in kokend water te gooien. De andere dieren werden op de jacht gedood door een stevige slag op de kop met een zware houten knuppel.

Later, in het jongenskamp (een agrarisch bedrijf met een paar stuks vee) werden gefokte dieren geslacht: kippen, geiten en koeien; evenals in de periode na de bevrijding (eind 1945), toen wij kleinvee kregen door ruil met de bevolking.

Wij doodden met een vlijmscherp mes: een snelle haal door de keel.

Iedere keer weer, voelde ik mij rot. Vóór de slacht in het bijzonder; misschien nog méér erna. En ik *wist* dat ik dat gevoel opzij *moest* zetten: om snél te kunnen werken. Zó dat de bloedstroom naar de hersenen dirékt ophield.

Nu nog, terwijl ik dit neer-tik; en ik deze gebeurtenissen weer vóór mij zie, beleef ik weer die gevoelens van ellende en afschuw die ik toen had.

Die ik blééf houden.

En ook nu iedere keer heb, wanneer ik een dier moet doden.

Moet — op eigen bevel:

want ik onderzoek hoe onze zenuwen werken. Niet bij mensen (uiteraard), maar bij dieren: kikkers.

Uit een kikker haal ik een zenuw; en uit die zenuw één (microscopisch klein) zenuw-vezeltje. Het zenuw-vezeltje monteert ik in een speciaal bakje — ook microscopisch klein. In dit bakje zitten vloeistofcontacten (het vezeltje blijft in leven door die vloeistoffen) en meetinstrumenten voor het onderzoek van de werking van het zenuwtje.

Fysiologisch onderzoek (onderzoek naar de werking van levende wezens) is goed mogelijk, doordat de organen zélf nog lang in leven blijven ná de dood van het dier. Denk maar aan nier-transplantaties: een voorbeeld van een behandeling die pas mogelijk is geworden door dit eerst in dierproeven te onderzoeken en uit te testen.

Door dit over-leven van de organen, kan ik dan ook in alle rust werken: uit-prepareren en onderzoeken; nádat ik — snél — de kikker heb gedood.

Als mens leef en werk je steeds in de spanning van tegenstrijdige gevoelens en opvattingen. Elke keuze, elke beslissing plaatst je weer in zo'n situatie. Een voorbeeld:

Hetty, 5, is stout en wil niet luisteren. Wat doe je?

— Een tik op de vingers of billen?

— Uitleggen waarom? (Snapt ze dat wel? Wil ze het snappen? Kan ze het snappen?)

— Zeggen 'daarmee doe je mij, je moeder zo'n pijn'? (De pijn als onze culturele boeman, nog afgezien van de geestelijke mangeling die zo'n zin inhoudt.)

— Of alles maar zo laten; want je mag een kind niet in onaangename situaties brengen, daar kan het niet tegen. (Hoe moet dat later?)

Een keuze, een beslissing van jou heeft *altijd* consequenties voor anderen: naast de positieve zijn er *negatieve* gevolgen. Je kan daar niet aan ontkomen en je zult deze tegen elkaar moeten afwegen, waarbij je ook de negatieve kanten als zodanig bekijkt:

Is dit wel zo erg als ik denk?

Maar ook:

Is dit misschien erger dan ik denk?

Hoewel ik er zelf van overtuigd ben, dat de meeste dieren geen PIJN kunnen *lijden* (wat iets anders is dan pijn *voelen* — wat veel dieren volgens mij ook niet kunnen) neem ik het zekere voor het onzekere en handel alsof dat wél het geval is: waarbij ik de pijn die ik toebreng zo gering en vooral zo kort mogelijk laat zijn; en verdoof, wanneer dat niet het geval is.

Je zult zeggen, dat dit ook weer een tegenstrijdige houding is; misschien denk je zelfs: 'tweeslachtig'. (Een term die een denigratie inhoudt: een negatieve waardering).

Je hebt dan gelijk wat de tegenstrijdigheid betreft. Maar ik ben het niet eens met de negatieve waardering ervan. Het geloof, dat al ons handelen 'netjes' moet zijn — logisch en zonder tegenstrijdigheden, en ook consequent — is volgens mij een diep ingebedde misvatting. Dit geloof reduceert mensen in feite tot wezens die in handel en wandel voorspelbaar zijn: tot *automaten*.

Het zal duidelijk zijn, dat ik mij niet bind aan absolute morele regels en evenmin aan opvattingen die ik vroeger had. Dat ik daardoor voortdurend in een spanningsveld leef en werk. Met daarin één richtlijn:

ga pijn en lijden niet uit de weg, maar tracht dit wel te verminderen, te verzachten, zo gering mogelijk te houden.

Weeg stéeds af.

Op basis van zo'n afweging geef ik de eerstejaars-studenten in de geneeskunde te Leiden een zo-volledig-mogelijke cursus in de menselijke seksualiteit. Zij moeten daarin actief meedoen: vragen beantwoorden; opgaven — heel direkte, praktische — thuis uitwerken.

Ze vinden dit niet prettig — doen vaak wél als-of.

Maar later moeten ze in-de-huid-van-de-patiënt kunnen kruipen: diens (seksuele) instelling erkennen en dáárvan uitgaan. Want anders zullen zij hun eigen instelling voorop stellen; de ander onbewust (?) veroordelen en daarmee van de wal in de sloot helpen.

Bij moeilijke problemen moet je steeds afwegen. Daarbij stuit je op een nieuw probleem, het allermoeilijkste:

Waar leg *ik* mijn grens?

waar leg *jij* jouw grens?

en — en dan wordt het haast onmogelijk moeilijk:

waar leggen *wij* de grens?

Zó moeilijk, dat je de neiging hebt dit probleem wég te werken:

door het bestaan ervan te ontkennen, of

door een *absoluut* standpunt in te nemen.

'Vivisectie mag niet' is zo'n absoluut standpunt.

Daarmee heb je:

a. het probleem wég-gewerkt, dus

b. het voor jezelf erg makkelijk gemaakt; en

c. een mooie banier geschapen om nu tegen anderen in de strijd te treden: *strijd*, omdat je een gesprek onmogelijk hebt gemaakt.

Tòch sla je wél de mug dood, die jou steekt

Sommige Hindoe's lopen met een bezem voortdurend de weg vóór zich schoon te vegen: om niet door een voetstap per ongeluk een insect te doden of te verwonden. Maar zij erkennen wél het recht van anderen om er anders over te denken.

'Gij zult niet doden' is zo'n absoluut standpunt.

Ik betrek dit uitsluitend op mensen. Wanneer anderen dit

óók op dieren betrekken, erkèn ik hun overtuiging (en verwacht omgekeerd hun erkenning van mijn standpunt).

Dit is heel reëel, want de studenten in de geneeskunde krijgen hier dierproeven uit te voeren als onderdeel van hun opleiding tot arts. Zij hoeven dit niet te doen en krijgen andere opdrachten, wanneer zij hier overtuigd tegen zijn.

Maar daarbij moet ik onderscheid maken tussen:

a. het niet *willen* doen uit overtuiging, en

b. het niet *durven* doen uit angst; uit het laten overheersen van emoties. Déze mensen moeten leren hun emoties te integreren, zich daar niet door te laten overspoelen:

Een dokter, die je geen snee durft te geven wanneer dat nodig is, moet je niet aan je bed hebben (ook al vind je die snee niet leuk). Of — nóg erger — een arts die dat dan wél doet, maar op het moment dat hij snijdt zijn ogen dicht doet omdat hij het niet kan zien (dit is historisch: ik heb er een gekend).

Voor mij is het 'gij zult niet doden' van *mensen* óók geen absoluut standpunt. Wéér is van *grenzen* sprake. Waarschijnlijk tot afgrijzen van de absolutisten, die in *hun* visie direkt denken, dat *dus* alle mensen vogelvrij worden.

Waar trek ik hier de grens?

Waar doe jij dat?

1. Bij de menselijke *vorm*?

Vroeger was dit absoluut gebonden aan de vorm, en was zelfs het snijden in een overledene verboden. De geneeskunde kon hier pas opbloeien toen déze grens werd verlaten (enkele eeuwen geleden, denk bv. aan Vesalius).

Nóg spreekt de menselijke vorm vélen aan; getuige de blaadjes die een anti-abortus-groep in 1976 verspreidde: met kleuren-foto's — kleur, omdat bloederigheid afstoot — van stukken van foeten: kleine handjes, voetjes

Deze vormkeuze versimpelt voor hen het probleem. Evenals de slogan, die anderen er op na houden: 'Wij zijn tegen abortus, want het gaat hier over leven en dood', en 'bescherm het ongeboren leven'.

2. Voor hen is '*leven*' de maatstaf, waarbij in de discussies een uitermate slordig woordgebruik kenmerkend is. Zij praten vaak niet over 'menselijk leven' maar over 'leven'. (B.v. het interview met een dominee over de radio op 22

augustus 1977 naar aanleiding van de abortusproblematiek bij de kabinetsformatie.) Voor het gemak, uit slordigheid, of bewust, wordt daardoor de emotionele lading over alles wat leeft uitgespreid.

3. Weer anderen houden het op *levensvatbaarheid* van het kind; waarbij het probleem van de (door de ontwikkeling van de geneeskunde) terugschuivende grens optreedt.

4. Tenslotte kan je het accent leggen op het *mèns-zijn*: dan wordt het erg moeilijk. Maar voor mij het meest zinnig: omdat dan de echte bezinning nodig is — je in die bezinning ook het meest *mens* bent. Het is deze bezinning, waaruit het moderne doodsbegrip is voortgekomen: de afwezigheid van blijvende activiteit van onze hersenen — die nu ook voor dieren geldt (althans voor die dieren die hersenen hebben).

Ik voor mij 'voel' de menszijn-grens pas bij embryos bij wie de hersenen volgroeid zijn (ca 24 weken) en ga daar dan ruim vóór zitten: wéér vanuit het eerder genoemde zekere-voor-het-onzekere-nemen.

In de politiek — het-samen-met-elkaar-zo-goed-mogelijk-ons-gedrag-regelen-en-aanpassen — leggen wij samen één grens. Iedere keer weer, voor allerlei wisselende zaken. Waarbij ieder zelf zijn of haar grens weer anders heeft liggen. Daarom is politiek zo moeilijk. En helemaal wanneer absolutisten *hun* grens als de 'waarheid' zien en opdringen. Zij vinden de politiek dan ook een *vies* vak. Wat ik mij voor kan stellen, omdat hun visie zich tot 'zekerheden' beperkt; zij zich daardoor aan het *samen-mènsen-zijn* onttrekken.

In de geneeskunde bestaat een ongeschreven richtlijn: het 'nil nocere'. Vrij vertaald: 'Gij zult geen leed toebrengen'. Dit wordt niet absoluut genomen, want de andere richtlijn — meer bekend — is er óók: 'zachte heilmeesters maken stinkende wonden'.

De dokter weegt dan ook voortdurend af; wat mee afhangt van de situatie en de mogelijkheden. Wanneer die mogelijkheden erg beperkt zijn, zal zij of hij niet nalaten ingrepen te doen, die erg pijnlijk kunnen zijn.

In de Japanse tijd hadden wij in ons kamp één arts, een vrouw, die alleen wat instrumenten had: messen en tangen. Geneesmiddelen waren er niet; een verdoving was absoluut

onmogelijk. Toch onderwierp je je daaraan wanneer er een kies uit moest, je een bot had gebroken, of het mes in een ontsteking moest. Zo liep ik als alle anderen altijd op blote voeten. Dus kreeg ik wel eens een ontsteking nadat er weer wat door mijn eelt heen was gegaan. Door dat dikke eelt moest het mes met nogal wat kracht in de voet worden gestoken. Het idee was erger dan de pijnscheut zelf, die best was te verdragen. De opluchting door het wegvallen van de spanning in de zweer was een beloning, die het hele gebeuren aanvaardbaar maakte.

Ik denk dat ik door dit soort ervaringen, en de minimale ophef die ervan werd gemaakt, heb geleerd de pijn van snee, brandwond of elektrische schok te dragen; sterker nog: er mij weinig van aan te trekken

Ik gelóóf, dat dit voor dieren ook zo is. De luxe van de kleinzerige opvoeding die wij ons nu permitteren, is er bij hen niet bij; misschien met uitzondering van honden, die in menselijke kring opgroeien. Dat de anti-vivisectie beweging zich zo lang op deze dieren (en katten) concentreerde, is daarom misschien niet eens zó dwaas. Zélf zal ik beslist geen katten of honden houden. Naast de milieuvernietigende invloed van deze dieren (hun vogeljacht) komt dat ook, omdat in deze tijd voederen met blik-vlees haast onvermijdelijk is. Dit vlees is voor mij oncontroleerbaar van herkomst. Dat ik daardoor walvissen — dieren met de grootste hersenen die er bestaan — mee help uit te roeien en dat via een *doodstrijd* van een *uur* of langer, is voor mij een niet te accepteren vorm van vivisectie (en milieubederf). In die met kanonnen afgeschoten harpoenen zit géén narcosemiddel.

Ook geloof ik, dat er dieren zijn, die geen pijn kunnen *voelen*. Daarbij denk ik bv. aan ééncellige dieren (ook aan planten), aan insecten; kortom aan alle wezens zonder hersenen. Waarbij sommige (niet alle) wél op verwondingen kunnen reageren (net zoals een mens of een kikker zonder hersenen).

Hiermee wil ik *niet* zeggen dat een 'play-safe' *on-gewenst* is. Integendeel, maar dan wél gebaseerd op het bewust-zijn van *onze* rol:

Géén uitroeien van dieren- en plantensoorten, ook al hebben zij daarvan geen weet.

Geén zinloos pijn toebrengen — al is het misschien geen pijn — en zeker geén martelingen (óók niet van dieren, direkt of indirekt, zoals bij de walvissen).

Menswaardig blijven handelen, maar dan ook niet vluchten voor pijn en voor de dood; en de grensvragen *blijven* stellen, *durven* stellen.